

Postanowienie z dnia 30 listopada 2004 r., IV CK 286/04

Przewidziana w art. 1150 k.p.c. przesłanka "wzajemności" jest spełniona także wtedy, gdy stan prawny w państwie pochodzenia pozwala na stwierdzenie, że orzeczenie polskie mogłoby zostać wykonane, gdyby zostało przedstawione do stwierdzenia wykonalności organom państwa pochodzenia.

Sędzia SN Henryk Pietrkowski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Barbara Myszka

Sędzia SN Elżbieta Skowrońska-Bocian

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku C.R.I. F. I, L.P. D. USA przy uczestnictwie Polskich Linii Oceanicznych, SA w G. o stwierdzenie wykonalności orzeczenia sądu zagranicznego, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 30 listopada 2004 r. kasacji wnioskodawcy od postanowienia Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 28 stycznia 2004 r.

uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Gdańsku do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wnioskodawca C.R.I.F. I, L.P. z siedzibą w D., USA wniósł kasację od postanowienia Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 28 stycznia 2004 r., oddalającego zażalenie wnioskodawcy od postanowienia sądu pierwszej instancji z dnia 28 stycznia 2004 r., na mocy którego oddalony został wniosek o stwierdzenie wykonalności wyroku Sądu Najwyższego stanu New Jersey (USA) z dnia 4 maja 2001 r., zasądającego od uczestnika postępowania – Polskich Linii Oceanicznych S.A. w G. kwotę 4 389 398,15 dolarów amerykańskich.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że wnioskodawca nie wykazał istnienia wzajemności w rozumieniu art. 1150 k.p.c. między Polską a stanem New Jersey. Uzasadniając swoje stanowisko uznał, że w przypadku braku tzw. wzajemności umownej (braku

umowy międzynarodowej pomiędzy państwami) wyłącznie wzajemność faktyczna, tj. dotychczasowa praktyka sądu państwa pochodzenia orzeczenia, stanowi podstawę do uznania, że w sprawie zachodzi warunek wzajemności, przy czym sądy polskie nie są powołane do oceny, czy przychylna orzeczeniom polskim w tym względzie praktyka sądów albo innych właściwych organów państwa pochodzenia pozostaje w zgodzie z prawem tego państwa. Sąd Apelacyjny uwzględnił pogląd uczestnika postępowania, oparty na dołączonej do akt sprawy opinii prawnej, że „przestrzeganie wymagania (zasady) wzajemności jest przede wszystkim kwestią faktu i praktyki sądów zagranicznych w ich stosunku do orzeczeń sądów polskich”. Podniósł ponadto, że nie można domniemywać istnienia wzajemności, a do tego – w ocenie Sądu Apelacyjnego – sprowadza się stanowisko zawarte w informacji Ministerstwa Sprawiedliwości przedstawionej w trybie art. 1143 k.p.c. Zgodnie z tym poglądem, opartym na innej opinii prawnej, wymaganiu art. 1150 § 1 k.p.c. odpowiada także koncepcja „wzajemności ustawowej”, mająca zastosowanie wtedy, gdy w stosunkach między Polską a państwem pochodzenia nie da się stwierdzić ani wzajemności umownej (nie ma łączącej oba państwa umowy międzynarodowej) ani wzajemności faktycznej, polegającej na braku jakiegokolwiek praktyki sądów albo innych organów państwa pochodzenia w zezwalaniu na wykonanie orzeczeń wydanych w Polsce.

Sąd Apelacyjny uznał, że istnieje – obok braku wzajemności – jeszcze druga podstawa do odmowy stwierdzenia wykonalności wyroku, a mianowicie pozbawienie uczestnika postępowania możliwości obrony przed Sądem stanu New Jersey (art. 1146 § 1 w związku z art. 1150 § 1 pkt 2 k.p.c.). Wynika to z faktu, że do doręzonego mu w dniu 13 marca 2001 r. zawiadomienia o przesłuchaniu dowodowym wyznaczonym na dzień 3 maja 2001 r. nie został dołączony pozew. Uczestnik postępowania, nie znając treści żądania drugiej strony i jego uzasadnienia, nie mógł przygotować się do sprawy.

W kasacji wnioskodawca zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj. art. 32 ust. 1 Konstytucji przez nierówne potraktowanie wnioskodawcy w stosunku do innych podmiotów w sprawach o stwierdzenie wykonalności na skutek żądania spełnienia przez wnioskodawcę wymagania wzajemności, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji przez pozbawienie wnioskodawcy prawa do sądu, art. 178 ust. 1 Konstytucji przez niedokonanie oceny zgodności przepisu art. 1150 § 1 k.p.c. w zakresie wymagania wzajemności z art. 32 ust. 1, art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2

Konstytucji i zaniechanie odmowy zastosowania art. 1150 § 1 k.p.c. wobec jego sprzeczności z powołanymi przepisami Konstytucji, art. 176 ust. 2 Konstytucji przez przyjęcie wadliwego założenia, że sąd nie jest uprawniony do posługiwania się przepisami zagranicznymi danego kraju co do zapewnienia wzajemności w zakresie stwierdzenia wykonalności polskich orzeczeń i do dokonania oceny tych przepisów, art. II ust. 1 i art. III ust. 3 i 5 Traktatu o stosunkach handlowych i gospodarczych między Rzeczpospolitą Polską a Stanami Zjednoczonymi Ameryki z dnia 21 marca 1990 r. (Dz.U. Nr 97, poz. 467) przez nietraktowanie wnioskodawcy w sposób sprawiedliwy i równy oraz niezapewnienie mu skutecznych środków dochodzenia roszczeń i ochrony jego praw, art. 5 ust. 1 pkt a, art. 6 i 15 Konwencji o doręczaniu za granicą dokumentów sądowych i pozasądowych w sprawach cywilnych lub handlowych sporządzonej w Hadze dnia 15 listopada 1965 r. (Dz.U. z 2000 r., Nr 87 poz. 467) przez przyjęcie, że nie było należytego doręczenia wymaganych dokumentów sądowych dla wydania wyroku, a także art. 6 k.c. przez przypisanie wnioskodawcy ciężaru dowodu wykazania wzajemności w wykonywaniu orzeczeń między Polską a stanem New Jersey.

Kasacja oparta została także na podstawie naruszenia przepisów postępowania, tj. art. 1150 § 1, art. 233 § 1 w związku z art. 328 § 2, art. 382, 227, 232 i 286 k.p.c. art. 354 w związku z art. 236 k.p.c. art. 148 § 2 w związku z art. 397 § 2 k.p.c. oraz art. 1146 § 1 pkt 3 w związku z art. 1150 § 1 pkt 2 k.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W rozpoznawanej sprawie bezsporna jest kwestia, że w stosunkach między Polską a stanem New Jersey nie ma ani wzajemności umownej, wobec braku umowy międzynarodowej, ani wzajemności faktycznej, skoro nie ma praktyki sądów obu podmiotów w zakresie zezwalania na wykonywanie orzeczeń wydanych w Polsce i w stanie New Jersey. Kodeks postępowania cywilnego, wskazując na przesłankę „wzajemności” (art. 1150 k.p.c.), nie precyzuje tego pojęcia ani nie określa kryteriów, jakimi powinien kierować się sąd badający okoliczności istnienia wzajemności. Sądy obu instancji uznały, że skoro brakuje umowy dotyczącej wzajemności, to tylko pozytywna praktyka sądów stanu New Jersey w zakresie stwierdzania wykonalności orzeczeń wydanych przez sąd polski uzasadniałaby spełnienie, zawartego w art. 1150 k.p.c. warunku „wzajemności”. Akceptacja takiego stanowiska prowadzi do efektu „błędnego koła”, polegającego na

wzajemnym niewykonaniu orzeczeń wskutek braku „pierwszego kroku” ze strony jednego z dwóch zainteresowanych państw.

Rozwiązanie takiej sytuacji możliwe jest przy uwzględnieniu, prezentowanej w literaturze z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego, koncepcji wzajemności ustawowej. Jej istota polega na tym, że w braku umowy międzynarodowej (wzajemność umowna) i jakiegokolwiek praktyki organów państwa pochodzenia w zakresie stwierdzenia wykonalności (uznawania) polskich orzeczeń (wzajemność faktyczna), za podstawę oceny spełnienia wymagania wzajemności przyjmuje się stan normatywny istniejący w tym państwie w odniesieniu do stwierdzenia wykonalności (uznawania) zagranicznych orzeczeń. Innymi słowy, ustalenie, że w świetle regulacji państwa pochodzenia, orzeczenie polskie danego rodzaju mogłoby zostać wykonane, gdyby zostało przedstawione do stwierdzenia wykonalności organom państwa pochodzenia, oznacza stwierdzenie istnienia wzajemności ustawowej.

Odrzucenie na tle art. 1150 § 1 i art. 1146 § 1 k.p.c. koncepcji wzajemności ustawowej skutkowałoby tym, że uznawanie i wykonywanie w Polsce orzeczeń pochodzących z państwa, które również ustanowiło wymagania wzajemności, byłoby możliwe tylko wtedy, gdyby to państwo przyjęło koncepcję wzajemności ustawowej. Paradoksalnie zatem Polska jako państwo uznające (państwo wykonania) oczekiwałaby wtedy zachowań, które sama neguje. Sąd Apelacyjny, odrzucając tę koncepcję, podniósł, że dla bytu wzajemności w rozumieniu art. 1150 k.p.c. bez znaczenia jest stan normatywny obowiązujący w stanie New Jersey w zakresie dopuszczalności stwierdzenia wykonalności zagranicznych orzeczeń sądowych, sąd polski może bowiem jedynie uwzględniać, nie zaś stosować przepisy procesowe obcego państwa i to tylko w takim zakresie, jaki jest niezbędny do rozpatrzenia wniosku o stwierdzenie wykonalności orzeczenia sądu zagranicznego, czy też jego uznania. Ustawodawca odsyła polskie sądy do obcej procedury i praktyki sądowej celem ustalenia, czy orzeczenie zagraniczne jest prawomocne i czy podlega wykonaniu w państwie, z którego pochodzi; odesłania takiego nie można rozszerzać na przesłankę wzajemności.

Rozumowania takiego nie można zaakceptować. Nie wdając się w niewyjaśnioną przez Sąd Apelacyjny kwestię, na czym polega rozróżnienie na „stosowanie” i „uwzględnianie” obcego prawa procesowego, podnieść należy, że w doktrynie nie budzi żadnych wątpliwości pogląd o konieczności stosowania w określonych

wypadkach obcego prawa procesowego, co niewątpliwie przełamuje zasadę *lex fori processualis*. Przepis art. 176 ust. 2 Konstytucji w żadnym wypadku nie zakazuje sądom polskim stosowania obcego prawa procesowego. Wobec tego, że prawo to nie obowiązuje na obszarze Polski, do jego stosowania dochodzi jedynie wtedy, gdy wynika to z norm prawa polskiego. Przypadki takie występują często w związku z badaniem przesłanek uznawania i stwierdzania wykonalności orzeczeń zagranicznych. Przyjęcie koncepcji wzajemności ustawowej, powodujące potrzebę zbadania obcego stanu prawnego w zakresie uznawania i stwierdzania wykonalności orzeczeń zagranicznych, nie jest więc niczym szczególnym.

Dla oceny możliwości przyjęcia w rozpoznawanej sprawie istnienia wzajemności ustawowej konieczne jest przedstawienie prawa obowiązującego w stanie New Jersey. W aktach sprawy znajduje się – dołączona do wyjaśnienia Ministra Sprawiedliwości złożonego na podstawie art. 1143 k.p.c. – obszerna opinia prawna dotycząca możliwości stwierdzenia w stosunkach między Polską a stanem New Jersey wzajemności na podstawie tamtejszego prawa. Opinia ta, po zastosowaniu przepisów dotyczących dowodu z opinii biegłego, stanowić może dowód na okoliczność treści i funkcjonowania prawa stanu New Jersey w zakresie uznawania i stwierdzania wykonalności orzeczeń zagranicznych. Wprawdzie prawo w zasadzie nie jest przedmiotem dowodu (art. 227 k.p.c.), jeśli jednak chodzi o prawo zagraniczne, to zasada *iura novit curia* nie ma zastosowania (art. 1143 § 3 k.p.c.).

W świetle przytoczonych argumentów za uzasadnione uznać należało zarzuty naruszenia art. 1150 § 1 k.p.c. przez błędną wykładnię pojęcia „wzajemności”, polegającą na uznaniu, że oznacza ona jedynie wzajemność faktyczną, art. 233 § 1 w związku z art. 391 k.p.c. przez wadliwą ocenę dowodu z dokumentu urzędowego, jakim jest wyjaśnienie Ministra Sprawiedliwości udzielone w trybie art. 1143 k.p.c., a także art. 227 k.p.c. w związku z art. 391 k.p.c. przez uznanie, że przedmiotem dowodu nie może być treść i funkcjonowanie prawa obcego oraz odwołanie się do jednej z opinii prawnych załączonych do akt sprawy, mimo że nie ma ona charakteru dowodu, a jedynie mogła być potraktowana jako stanowisko strony, która tę opinię złożyła.

Trafny jest również zarzut naruszenia art. 1150 § 1 pkt 2 w związku z art. 1146 § 1 pkt 3 k.p.c. przez błędne uznanie, że uczestnik postępowania pozbawiony został możliwości obrony przed sądem stanu New Jersey. Sąd Apelacyjny kwestię tę ocenił „na marginesie uwag dotyczących istnienia warunku wzajemności”, podkreślając

jednocześnie, że niedołączenie pozwu do wezwania doręzonego uczestnikowi postępowania na termin przesłuchania dowodowego, uniemożliwiło uczestnikowi podjęcie obrony przed sądem w stanie New Jersey. Jeśli okoliczność ta stanowiła – jak zaznaczył Sąd Apelacyjny – „drugą przesłankę przemawiającą przeciwko stwierdzeniu wykonalności wyroku wydanego przez sąd w stanie New Jersey”, to nie powinna zostać oceniona marginesowo. Ocena wspomnianego doręczenia zawiadomienia o terminie przesłuchania dowodowego dokonana została przez Sąd Apelacyjny z pominięciem skutecznego doręczenia odpisu pozwu w dniu 18 stycznia 2000 r., jest więc – z punktu widzenia przesłanki przewidzianej w art. 1146 § 1 pkt 3 w związku z art. 1150 § 1 pkt 2 k.p.c. – oceną niepełną.

Z przytoczonych względów, uznając kasację za usprawiedliwioną, należało orzec, jak w sentencji (art. 393¹³ § 1 k.p.c.).